

Justitiedepartementet
Enheten för domstols- och åklagarfrågor
(Ju2025/00343)

Yttrande över Domstolsverkets promemoria *En effektivare tvistemålshandläggning*

Promemorians redogörelse för reformbehovet m.m.

Enligt arbetsgruppen finns det en utbredd uppfattning bland både domare och advokater om att handläggningen av de dispositiva tvistemålen går för långsamt. Arbetsgruppen menar att den uppfattningen bekräftas av statistiskt underlag, att omloppstiderna har ökat från 2018 till 2021 i både tingsrätt och hovrätt, samt av enkätsvar från domare och advokater.

Det underlag som ligger till grund för promemorians förslag framstår enligt tingsrättens uppfattning inte som övertygande.

De enkätsvar som arbetsgruppen stödjer den nämnda uppfattningen på skulle kunna återspegla en uppfattning hos vissa domare och ombud om att tvistemålen handläggs för långsamt, snarare än en statistiskt verifierad verklighet.

Eftersom promemorian färdigställdes för mer än två år sedan är statistikuppgifterna numera inte längre aktuella. Statistiken avser dessutom en tidsperiod som omfattar covid19-pandemin då de extraordinära omständigheterna i samhället hade mycket stor påverkan på domstolarnas handläggningstider.

Tingsrätten konstaterar vidare att regeringen i regleringsbrevet för Sveriges domstolar som mål har satt upp att 75 procent av tvistemålen i tingsrätt ska ta högst sju månader att avgöra. Enligt årsredovisningen för år 2024 överträffade tingsrätterna detta mål med stor marginal då den angivna tiden uppgick till 5,5 månader, vilket t.ex. innebar en minskning från 6,5 månader för år 2022. Mot bakgrund av ovanstående kan det diskuteras om tingsrätterna handlägger tvistemålen för långsamt. I promemorian görs jämförelser med skiljeförfaranden, men det redovisas inte någon statistik beträffande handläggningstiderna för skiljeförfaranden.

Enligt tingsrätten är den s.k. 75:e percentilen ett trubbigt mätinstrument där resultatet säger ganska lite om handläggningens effektivitet. Tingsrättens uppfattning är nämligen att mer än 75 procent av tvistemålen avgörs före huvudförhandlingen. Tingsrätten använder mot denna bakgrund även 90:e percentilen vid sin uppföljning, vilket torde redovisa vid vilken tidpunkt mål avgörs efter huvudförhandling. Något statistiskt underlag för hur stor andel av tvistemålen som avgörs vid olika skeden av handläggningen har inte heller presenterats. Ett bättre jämförelseunderlag skulle kunna tas fram genom att undersöka hur snabbt domstolarna håller muntlig förberedelse

respektive huvudförhandling och vad utfallet blir från desamma, t.ex. i vilket skede av handläggningen som målen avslutas genom tredskodom, avskrivning, stadfäst förlikning eller dom.

Tingsrätten motsätter sig förstås inte att de processrättsliga verktygen vässas för att ytterligare effektivisera handläggningen av tvistemålen. Enligt tingsrättens uppfattning kan dock större positiva effekter uppnås genom att förbättra kompetensförsörjningen samt den yttre och inre domstolsorganisationen. När det gäller domstolarnas resursutnyttjande skulle det även vara intressant med en utvärdering av reformen som innebar att betydligt färre tvistemål skulle avgöras av tre domare. Tingsrätten antar för egen del att reformen inte överallt har fått det genomslag som var avsett, utan att ännu fler tvistemål än idag skulle kunna avgöras av en domare.

Slutligen konstaterar tingsrätten att handläggningstiderna i hovrätterna för tvistemål där prövningstillstånd har beviljats framstår som otillfredsställande. Det är därför synd att arbetsgruppens förslag inte tar sikte på denna handläggning.

Promemorians förslag

Nätverk, seminarier och utbildningar

Tingsrätten delar arbetsgruppens uppfattning att rättegångsbalkens regler om handläggningen av de dispositiva tvistemålen är ändamålsenliga, men att det i många mål finns utrymme för att tillämpa de befintliga reglerna på ett effektivare sätt.

Tingsrätten tillstyrker förslaget att inrätta domstolsöverskridande nätverk som arbetar aktivt med utbildningsfrågor kopplade till handläggningen av de dispositiva tvistemålen. Tingsrätten vill särskilt peka på vikten av att domstolar förstärker samtliga domares kompetens i frågor som rör tvistemålshantering. Tingsrätten ser gärna att man till interna utbildningstillfällen bjuder in domare från andra domstolar, med särskild kompetens och intresse av dispositiva tvistemål, för att på så sätt sprida kunskap och erfarenhet mellan domstolarna. Förhoppningsvis kan sådana insatser leda till att alla domare arbetar aktivt och målinriktat med de dispositiva tvistemålen.

Rätten ska upprätta tidsplan efter svaromål

Arbetsgruppen föreslår att det ska införas ett krav i 42 kap. 6 § rättegångsbalken att rätten ska, skyndsamt efter svaromål inkommit, upprätta en tidsplan för målets handläggning. Syftet med förslaget är bland annat att koncentrera förberedelsen till tiden innan den muntliga förberedelsen, göra domarna mer aktiva i den inledande handläggningsfasen, förbereda parterna bättre till sammanträdet och motverka att de åberopar nya omständigheter sent i processen, samt att fler mål förlikas.

Det är enligt tingsrätten tveksamt om förslaget skulle leda till avsedda effekter. Enligt tingsrätten är den mest angelägna handläggningsåtgärden när svaromål inkommit att sätta ut målet till muntlig förberedelse, normalt inom högst två månader. Det finns då tidsmässigt utrymme för tingsrätten att genom riktade förelägganden fortsätta den skriftliga förberedelsen och utnyttja tiden fram till sammanträdet. Tingsrätten ser inga tydliga fördelar med att införa ett obligatoriskt krav på att bland annat den handläggningen ska fastställas i en tidsplan. Ett sådant krav skulle i många mål snarare leda

till ett onödigt arbetsmoment för domare och ombud som ska ta fram och enas om den aktuella tidsplanen. Det är i stället mest ändamålsenligt att först vid den muntliga förberedelsen – när parternas talan, tvistefrågorna och bevisläget ytterligare har klarlagts – upprätta en mer detaljerad gemensam tidsplan för målets fortsatta handläggning. Det är oftast en stor fördel att då också bestämma tid för huvudförhandling och muntligt kalla parterna till den.

Vad gäller den föreslagna lagtexten bör särskilt noteras att det genom förslaget finns olika skyndsamhetskrav i samma bestämmelse. Enligt bestämmelsens tredje stycke ska parterna höras om handläggningen ”*så snart det lämpligen kan ske*” att jämföras med det föreslagna kravet i femte stycket om att tidsplanen ska upprättas ”*skyndsamt*” efter svaromål.

I syfte att åstadkomma en effektivare handläggning av de dispositiva tvistemålen skulle även kunna övervägas att lagstifta om en tidsfrist för när muntlig förberedelse respektive huvudförhandling i tvistemål ska hållas, och att den fristen får överskridas endast om det finns särskilda skäl. Det skulle signalera till domstolarna att tvistemålshanteringen är prioriterad och, liksom andra prioriterade måltyper, förenad med vissa frister. Det finns också ett värde i att det är riksdagen och inte regeringen som sätter tidsfrister för domstolarnas handläggning. Det skulle även möjliggöra för domstolen att, med hänvisning till den lagstadgade fristen, neka parter och ombud längre yttrandefrister eller anstånd och klargöra att det åligger alla inblandade att medverka till att målet avgörs i tid. Tingsrätten vill här peka på att den kanske vanligaste anledningen till alltför långa handläggningstider är att ombud begär och beviljas anstånd. I många fall bokas dessutom huvudförhandling senare än vad som är beredningsmässigt motiverat, till följd av att ombuden är uppbokade med (alltför många) andra åtaganden. Lagstadgade frister för sammanträden skulle innebära att ett ombud inte kan åta sig ett uppdrag om det inte finns tidsmässigt utrymme för att delta vid sammanträden inom angivna frister.

En ny tredskodomssanktion

Enligt förslaget ska en ny tredskodomssanktion införas där tingsrätten får förelägga en part att svara på ett föreläggande vid äventyr av att tredskodom annars kan komma att meddelas mot parten. Föreläggandet får bara utfärdas om det finns särskilda skäl för det.

Tingsrätten delar arbetsgruppens bedömning att den föreslagna tredskodomspåföljden skulle komma att användas i en mindre del av tvistemålen och att det skulle meddelas få tredskodomar av aktuellt slag. Enligt tingsrättens uppfattning skulle tillämpningen sannolikt bli aktuell mest sällan i de s.k. substansmålen, där parterna regelmässigt företräds av ombud som oftast deltar aktivt i processen.

Det skulle snarare kunna bli aktuellt att tillämpa bestämmelsen i mål där parter eller ombud obstruerar eller underlåter att medverka.

Rättegångsbalken erbjuder redan verktyg för att hantera den sistnämnda typen av situationer t.ex. genom regeln om s.k. stupstock enligt 42 kap. 15 § rättegångsbalken och bestämmelsen om rättegångskostnadssanktion i 18 kap. 6 § samma balk. Möjligen skulle den föreslagna tredskodomssanktionen kunna medföra att sådana mål i en del fall kan avslutas snabbare genom tredskodom, dvs. utan att målen sätts ut till huvudförhandling eller att domstolen avgör målet efter en materiell prövning genom skriftligt förfarande.

Enligt förslaget ska den nya tredskodomssanktionen ha samma rättsverkan som andra tredskodomar, dvs. att de resulterar i en exekutionstitel som regelmässigt inte får någon överprövning och där tillämpningsområdet inte kan förtydligas genom rättspraxis (om man bortser från möjligheten att angripa en andra tredskodom mot samma part genom extraordinära rättsmedel). Det innebär att det är särskilt angeläget med en tydlig reglering. Enligt den föreslagna lydelsen måste det som nämnts föreligga "särskilda skäl" för att en part ska få föreläggas att svara vid påföljd att tredskodom annars kan komma att meddelas. En tredskodom föreslås därefter få meddelas om inte parten svarat på alla delar av föreläggandet. Utan ytterligare förtydliganden i lagtexten vilka omständigheter de särskilda skälen ska förhålla sig till, riskerar bedömningen att bli alltför skönsmässig. Om de särskilda skälen ska bestämmas i förhållande till hur parten tidigare skött sin processföring, på det sätt som arbetsgruppen resonerar i sin motivering till förslaget, bör det t.ex. framgå direkt av bestämmelsen.

Parternas ansvar för förhörspersoners inställelse

Enligt arbetsgruppens förslag ska parterna som huvudregel ansvara för att åberopade vittnen och partssakkunniga inställer sig till förhörstillfället. I undantagssituationer ska rätten, efter begäran från en part, kalla en förhörsperson.

Enligt tingsrättens erfarenhet är det ovanligt att förhörspersoner uteblir från huvudförhandlingen och det gäller särskilt i de s.k. substansmålen där ombuden oftast förbereder sina förhörspersoner väl inför förhandlingen. I sådana mål skulle det kunna vara arbetsbesparande för domstolarna om parterna ansvarar för sina förhörspersoners inställelse.

Enligt tingsrättens uppfattning består det mest resurskrävande arbetet för domstolarna av att se till att förhörspersonerna blir delgivna. Det handlar inte sällan om att parter eller ombud har underlåtit att ge in fullständiga kontaktuppgifter eller att förhörspersonerna först efter påminnelser bekräftar delgivning. Tingsrätten ser vissa fördelar med att det delgivningsarbetet som huvudregel skulle överlåtas till den part som åberopat förhöret. Det framstår som rimligt att den part som åberopat förhöret också ansvarar för att personen får del av kallelsen till förhandlingen.

Tingsrätten ser dock vissa nackdelar med att som huvudregel överlåta annat än själva delgivningsuppgiften till parterna. Det är ofta lämpligast att rätten styr t.ex. tidsplaneringen av huvudförhandlingen eftersom planeringen annars riskerar att bli ineffektiv. Det gäller särskilt i den stora majoriteten av mål där parterna inte företräds av mycket processerfarna ombud.

Enligt tingsrätten bör man inte heller underskatta betydelsen av att det är domstolen som utformar kallelserna och som informerar förhörspersonerna om villkoren för inställelsen. Detta säkerställer att korrekt information lämnas och kan även ha betydelse när det gäller förhörspersonernas respekt och förtroende för domstolarna.

Yttrandet har beslutats av lagmannen Cecilia Klerbro, chefsrådmannen Olof Wetterqvist och tingsfiskalen Linnea Liif (föredragande).

Cecilia Klerbro

Linnea Liif